

nem mindig az anyagi előny vagy kár, de az egyes fák életének, bajainak, kóros állapotának minél tökéletesebb megismerése vezessen minket akkor, midőn kevésbé fontos természeti tünetekre is fordítunk figyelmet; mai napság az erdész az „erdő orvosa“ is.

Kirándulás a fogarasi havasokba.

Irta: Fekete Lajos.

Midőn tizenhárom év előtt feledhetetlen Wagner Károly társaságában Brassó és Nagy-Szeben közt az utat gyorskocsin megtettem, szép holdvilágos éjjelen haladtam el a fogarasi havasok előtt, és azok gerinczének merész szegélyrajza, a főgerinczről az Olt völgyrésre ereszkedő számos bércz, és az ezek közti völgyeknek titokzatos homályba burkolt kebele, erős vágyat ébresztettek bennem egykor azok belsőjébe behatolni, s feljutni azon, látszólag az égig emelkedő, százszorosán megtört gerinczre. Néhány évvel később, nappal láttam a tájat. A mosolygó nap sugaraiban tárta ki bájait a természettől oly dúsan megáldott fogarasvidéki lapály, a keblén végig kigyózdó ezüst szalaggal, a csillogó Olt folyóval feldiszítve; mellette mogorván emelte fel sokszoros kopasz fejét a fogarasi havasok hatalmas tömege, homlokán az év-milliók által vésett irtózatossá barázdákkal. Mily rendkívül érdekes történeteket tudna elbeszélni a mogorva öreg, ha megtudnók szólaltatni; ha értenők szavát!

Még inkább nőtt vágyam megismerkedni az érdekes öreggel, a magas Tátrának ezen ide szakadt testvérével.

És ez évben elérkezett az idő e vágyam teljesítésére. Sok kedvező körülmény vágott össze annak kivitelére, melyek közt első helyet foglal el abrudbányai F. B. barátomnak

szives felszólítása, ki e hegység tulsó oldalát szándékozott megtekinteni. A véletlennek ily szerencsés összetalálkozásában én mindig hajlandó vagyok a gondviselés kegyét felfedezni.

De térjünk a dologra!

Fogarason, a megye székhelyén vagyunk, és szükséges is innen kiindulnunk, mert egy kissé Oláhországba is át akarván nézni, utlevelekre van szükségünk. Az ide való m. kir. főerdész barátomnak P. P.-nak segítségével az uti tervet megcsinálva, a megyei közigazgatási hatóságnál a velünk jövő erdőőröknek, lóhajtóknak és vezetőnek utlevelet szerzünk, miután azt magunk számára otthon kellett kieszközölni. A dolog azonban egy kis nehézséggel jár, mert még nem tudjuk, hogy kik lesznek a lóhajtók és a vezető; minthogy ezeket valamelyik faluban kellend még felvennünk. No de nagy szellemeket ez nem akadályoz; veszünk utlevelet több erdőőr számára, mint a mennyi velünk jönni fog, s jut aztán a lóhajtóknak és vezetőnek is. A vámon alkalmazott román katonák ugy sem igen jártasok az olvasás csodálatra méltó mesterségében, s még kevésbé képesek a magyarul írott személyes leírást az utlevél birtokosával összehasonlítani. Aztán az én megtermett abrudbányai F. B. barátom, a négy fegyveres erdőőr élén elég tiszteletet fog gerjeszteni a szegény békeszerető darabonczokban, hogy az utlevelek vizsgálatánál nagyon szigoruan ne járjanak el.

Szeptember 6-kán, azaz szerdán délután Fogarásról utnak indultunk a Szeben felé vezető országuton Felső-Porumbák felé, mely már a hegység lábánál fekszik. Hogy fogalmuk legyen e sorokat olvasó szaktársaimnak az erdők megőrzésének nehézsége felől az itt lakó nép communisticus hajlamával szemben, nem mulaszthatom el egy ezen utban történt jellemző eset megemlítését. Az alsó porumbáki korcsmánál, hol utunk az országuttól eltért, a kifáradt lovak miatt kénytelenek

voltunk pihenőt tartani, miközben besötétült. Az ivószoba tele volt pálinkázó parasztokkal, kik közül egyik — a mint később kiderült — a szekereünk hátuljára kötött podgyászra szemet vetett, és a jó fogás reményében még szivarra is gyujtott. Mi lámpással szekereinken elindultunk a rossz községi uton, a falun keresztül, előttünk az utat mutató fegyveres két erdőőrrel. Egy szivar pislogását pillantva meg csakhamar a falusi utczát mindkét felől határoló sövénykerítés mellett, felébredt bennem a gyanu, mely gyakran hátratekinteni kényszerített; nemsokára csakugyan egy utánunk kullogó parasztot vettem észre, kire A. barátomat azonnal figyelmessé is tettem; ő egy pár találó czim kíséretében ékes román nyelven kérdőre vonta szándéka felől, felemelt fegyverrel demonstrálván neki, hogy annak kivitelére ezuttal nem a legjobb alkalom kínálkozik számára. A zsványjelölt azonnal el is tűnt felelet nélkül a sötétségben, kedvezőbb pillanatot lesve a jól kiszámított czél végrehajtására. Néhány száz lépéssel tovább, szerencsére épen azon pillanatban néztem vissza, a midőn macska módra nesztelenül ugrott a kocsi hátuljához, hogy a podgyász alá rejtőzve, levágja a köteleket; de észrevétetvén, kiáltásunkra beosont egy kapun a gazficzkó. Nemsokára többször kellett patakokon átgázolnunk, a midőn podgyásznak lehullását észre sem vettük volna. Aligha nem e perczet akarta felhasználni zsákmánya kézrekerítésére a született gonosztevő. Így menekült meg a négy gyapju általvető, értékes tartalmával együtt, mely nélkül a szándékolt kirándulás lehetetlenség lett volna. Mert több napra a havasra menni pokróczok, ruha és megfelelő élelem nélkül, némi kényelemhez szokott embernek, örült vállalat lenne.

Másnap derült idő mellett indultunk utnak Felső Porumbákról, honnan a bérbe adott kincstári üveg-csűríg még kocsin mehettünk. Valódi csűr ez, még pedig oly rozszant állapotban,

hogy a benne lévőket összeomlással fenyegeti, és fedele mint rosta van átlíkatva. Közepén a nagy esetlen olvasztó kemence a hűtővel. Szép fehér üveget gyártanak; de a berendezés gyarlósága aligha nem annak a jele, hogy ez is az erdélyi sok megbukott primitív üvegyárak sorsára jut. Szomorú sors vár a kis német-cseh gyarmatra, melynek az üvegyár ad most munkát.

Ez üvegyár néhány ezer méter tűzifát használ fel évenként a kincstári erdőkből, melyeknek itt egyedüli fogyasztója.

Az üveg-csűrön alóli erdők igen mély, nagyon üde, csekély lejtőségű termékeny talajon állnak. Ugy látszik, hogy eddig szállalás divatozott. A még fennálló nagy fák többnyire bükkök, kevesebb a gyertyán, és nagy ritkán egyegy jegenyefenyőt is lát az ember. A korban igen eltérő előserdény bükk, gyertyán és jelentékeny mennyiségű jegenyefenyőből áll. Itt-ott, az erdő szélén és utak mellett, egy-egy tölgy-csemete mutatja, hogy valaha e fanem itt jobban el volt terjedve. Ámbár most a jegenyefenyőcsemeték alig fedik a terület 10 százalékát, de meglehetősen egyenletesen lévén elosztva, csak az erdőnevelés helyes kivitelétől függ, hogy a vágási korrig túlsúlyra vergődjék a bükk és gyertyán fölött. Az üveg-csűr megtekintése után, hol kísérorink az előre küldött lovakkal ránk vártak, a kocsin hozott élelmi szereket, pokróczokat és ruhát egyenletesen elosztva, négy tágas gyapju általvetőbe raktuk, és két lóra gondosan egyensúlyozva feltettük. Az után a karaván vezetője A. és én lóra ülve, négy erdőőr és három lóhajtó kíséretében, kik közül egyik az oláhországi részeken vezetőül volt szolgálendő, megkezdettük a tulajdonképi havasi utazást. Közvetlen az üveg-csűr fölött az erdő jellege az előbb leirttal megegyezik. A gyalogut, melyen haladtunk, kanyarogva vezetett fennebb-fennebb a Valia Porumbe és Purkeriacza patak közötti gerinczre. A

hágó mindig meredekebb, az erdőtalaj sekélyebb lett. A fehérrel gyöngéden tarkázott égszínkék gentianák nagy mennyisége vidította a szemet, melyet a fák kaján ágai kiveréssel fenyegettek. E támadásokat hol kalapunkkal, hol karunkkal kellett elhárítanunk; a mint ez erdei lovaglásnál történni szokott. Nemsokára feljutottunk a Valea Porumbe és Valea Avriguluj völgyek közötti gerinczre, mely a kincstári erdőket a községiektől választja el. Balkézre a még kihasználatlan kincstári bükkös borítja a hegyoldalokat és a völgy mélyét, kiterjesztve védő mennyezetét a csendet kereső erdei fauna fölött; jobbról az alsóbb részeken az elpusztított erdőknek sovány bokros legelővé silányított maradványait, feljebb, a helységtől távolabb, a marha szája alól kinőtt bükkfiatalost látunk, ott hagyott görhös, csonka törzsekkel, vagy elágasbogosodott kurta növésű fákkal. 1250 méteren felül mind sűrűbben kezd fellépni a lúczfenyő, a mely kevéssel alább nagyon ritkán fordult elő; és már 1350 méteren fölül bükköt nem találunk. A Burkácsu tetőn már 1500 méternél havasi legelőre érünk, melynek szélén a lúczfenyő már kis fává törpül; mindazonáltal védettebb helyeken, s a hol a pásztorok fejszéje és tüze a kiirtástól megkímélte, felmegy 1600 méterre is; sőt a hol a fogarasi havasok nagy tömegben emelkednek 2000 méteren felül, mint ez a Buttyán és Podragu csúcsok között történik, ott helyenként az 1700 métert is meghaladja a kis fává vagy cserjévé törpülő lúczfenyő. Azon övnek tehát, melyet a tiszta lúczfenyves a fogarasi havasokon elfoglal, függélyes irányban mért szélessége 150 és 350 méter közt ingadozik, s átlag legfeljebb 250 méterre tehető. Ha ehez még hozzá tesszük, hogy 250 méternél azon öv függélyes magassága sem tehető átlagosan többre, a melyben e fafaj a bükk között jelentékeny mennyiségben fordul még elő, kiderül,

hogy a lúczfenyő elterjedésének öve a déli kárpátokban sokkal keskenyebb, mint az északiakban.

A Burkácsu tetőn a fenyvest elhagyva, gyönyörű kilátás nyílt jobbról a 2288 méter magas Szurulra, balról a 2536 méter magas, egymás fölé tornyosuló sziklából alkotott Nyegojra, melyből minden irányban vadul barázdált sziklagerinczek ágaznak ki. Utóbbiak közül egyik az Erdélyt Oláhországtól elválasztó főgerincbe megy át, mely a Nyegojtól keletre a 2307 méter magas Scara és tovább a 2420 méter magas Buha (a táborkari térképen Budislaw) csúcsot veszi fel. Ez egészen szemben volt velünk; s jól ki lehetett venni felénk fordított oldalán a jégkorszaki jégár nyomát, mely azon mintegy 300 méter mély keblet vajt ki évezredek hosszú során, s a romladékot maga előtt tolva, abból gátot alkotott, mely a lavinák és források vizét ma is a Lacu Avriguluj nevű kis tóvá gyűjti össze. Ily tavak nagy számmal vannak mind a magas Tátrában, mind a déli Kárpátokban, hol a nép „Iezer“-nek nevezi azokat. Sok le van már ma csapolódva, s csak a lapos tófenék ismerhető fel, melyen kis ér szokott átkigyódní. Ily állapotban van már ma különben a Lacu Avriguluj is; melyet azonban csak másnap pillantottunk meg.

A nap már nagyon hanyatlott, és éjjeli szállásról kellett gondoskodni, melynek sem szélnek kitett magas gerinczen, sem meredek oldalon, sem pedig völgyben nem szabad lenni, mert itt a kisugárzás folytán nagyon kihűlő gerincekről és oldalokról lesüllyedő hideg levegő leginkább átjárja az embert. Legjobb tehát szelektől védett, kisebb emelkedéseken, lehetőleg az erdő közelében ütni tanyát, a mint ezt a juhászok a Sztina (szállás) számára ki szokták keresni. Ily helyet választottunk tehát mi is a Sztina Serbota közelében, hol nagy tüzet csinálva, a helyet kissé kitisztítva, pokróczainkra heveredtünk. A lóhajtók a magunkkal hozott fakupában vizet

hoztak; egy pohár valódi erdélyi szilvoriumból készített groggal fáradt testünket enyhítve és szivarra gyujtva, hozzáfogtam a meleg vacsora megvárásához, miután segédkezésemet annak elkészítésében a többek közt nagy szakácsi képességgel és képzettséggel bíró Abrudbányai barátom vezetése, sőt szakszerű beavatkozása, fölöslegessé tette. A várakozást egy havasi intermezzo rövidítette meg, midőn a lovakat legeltető egyik hajtó azon hirrel szaladt tanyánkra, hogy a lovakra egy medve ólálkodott, de kiabálására tovább kullogott.

Minthogy itt a maczkó gyakran tesz látogatást a juhászoknak is, féligmeddig hitelt adtunk szavának, és néhány lövéssel adtuk tudtára medve uramnak, hogy távolabb tartsa magát, minthogy most birodalma ritka uri vendégek látogatásának örvend. A Sztina Serbotának egyik lakója is, egy fiatal csobán (havasi juhász) meglátogatott, s kapott is egy pohár pálinkát és egy kis csomag dohányt, hogy irántunk való jóindulatát megtartsa, és hogy hozzon reggel egy kis tejet a reggelihez.

Nemsokára igen kellemes illat árasztásával adta tudunkra a pokróczra állított bögrének ürüzcomb-szeletekből álló tartalma, hogy magasabb lénybe való bekebelezetésre kész. A vacsorát egy pohár bor rekesztette be, s erre egy szivar és az édes éji nyugalom következett. Ámbár a mi sorsunk sem volt irigylendő, mert a hűvös szellő a pokróczot is átjárta, és a föld még sem matrác; mindazonáltal sokkal rosszabb dolga volt az egyik lóhajtónak, a ki elszaladt lovát órákig üldözte, míg reggel felé sikerült haza hozni.

Pénteken, szept. 8-kán reggel szép időre ébredtünk fel. Vessünk még egy tekintetet a tájra, mielőtt elindulnánk. Délkeletre tőlünk a Buha, előttünk délre a Scara, ettől balra a hatalmas Nyegoj sziklatömege emelkedik. Utóbbi magas, kopár sziklás gerinczet eresztve észak felé, leereszkedik az erdőtenyé-

szet régiójába s itt több erős ágra oszlik. Oldalán, a fenyves felső határán 20—30 holdra terjedő régibb és újabb elégett területek tanuskodnak a felől, hogy a pásztorok a véderdők pusztítása által mennyire előmozdítják az erdőtenyészet felső határának lejjebb-lejjebb szorítását. A Riu mare előttünk fekvő ágán túl, egy erdős bércezen, tőlünk 1 kilométernyi légtávban van a Kárpátegylet déli Kárpátok osztálya által közelebről épített menház.

A rövid bércekről, melyen megháltunk, utnak indultunk felfelé s miután egy kővölgy párkányán zergékre hiában lestünk, és a Buha (Budislaw) alatti kiapadt Jeszerbe bepillantottunk, áthágtuk a Scara nevű, mintegy 2100 méter magas nyeret, s vele együtt Oláhország határát. Egy egyszerű jelkő jelentősége felől csobán-vezetőnket megkérdezve, azon felvilágosítást nyertük, hogy az nem a politikai, hanem az élet és halál közti határt jelzi. Egy fiatal csobán nyugszik ott, s ha álmodik, akkor valószínűleg aranygyapjas juhokat legeltet a túlvilág bársony-puha mezőin. A közeli szikla óromról két társával tánczolva szaladtak le, hogy a készülő égi háboru elől meneküljenek. A fiatal csobán elől szaladt, s tréfásan intette társait, siessenek, hogy még ne üsse az Isten nyila. Erre a haragos felhőből iszonyu csattanással lelövellt a villám s lesújtotta szegényt, a ki Isten haragjából tréfát üzni mert. Másnap társai lehozták a nyeregbe, s eltemették ott . . . harang és pap nélkül . . . Hullattak-e sirjára könnyet a vad természet e fiai? . . .

De tekintsünk be kissé Oláhország havasaira. A Topolog folyó egyik forrása az Isvoru Scare (Izvoru Szkáre) fölött állunk, jobbra mellettünk a hatalmas Buha, mélyen kikotort vad szikla völgyeivel s azokon végig ömlő, vizeséseket képző zuhatagaival, balra a Nyegoj hatalmas sziklatömege emelkedik, előttünk a Topolognak 2000 méter magas gerinczek, s azok-

nak leereszkedő sziklabordái, bércei közé szorított százánczu völgye; e gerinczeken túl jobbra és balra részint a legelőket képző széles hegyhátak, részint pedig a vad sziklás gerinczek kibonyolíthatatlan tömkelege; lejjebb, délfelé, a meddig a szem ellát', az erdő leplével borított hegyek és völgyek, itt-ott kimagasló kopasz gerinczekkel és csúcsokkal, melyeken túl Oláhország dombos és lapályos vidékei a ködös homályban elvesző szegélyt képeznek. Szép derült időben itt-ott a Dunát, s egy-egy várost is meg lehet talán távcsővel pillantani innen; de nekünk az idő ennyire nem kedvezett. — A főgerincz és az ahoz csatlakozó felső völgyek ép oly vadak, sőt tán vadabbak mint az Erdély felőliek; de az abból délre kinyuló másodrendű gerinczek, és az ezek közé zárt völgyek hosszúságra nézve többszörösen felülmulják az Erdély felőlieket, melyek a 10 kilométert alig haladják meg, úgy hogy az Olt lapályáról, daczára a borzasztó utaknak, egy nap alatt mindenütt fel lehet jutni az ország határát képző főgerinczre; míg a lemenet innen az oláhországi lapályra több napba kerül. Ez utóbbi oldalon tehát a havasi legelők mennyisége hasonlíthatatlanul nagyobb a juhtenyésztés előnyére.

A szkárjai átjárótól számtalanszor ide-oda kanyargó ösvény vezetett le a meredek oldalon a sziklavölgy fenekéig, hol csak kevéssel volt jobb a még mindig igen meredeken lejtő gyalogut. A patak, mely fennebb számos vizesésben zuhant lefelé, sok helyen porrá zúzva a kiállóbb sziklalépcsőken, most már határozottabb lépésekben halad lefelé, egy két méteres vizeséseket képezve, melyek fürdőkádszerűen vajták ki a kőfeneket. Minden kád zuhanynyal is el volt látva s a fehér habu kékes tiszta viz majd fürdésre csábitott; mert tizenegyre járt az óra, s a testnek a gyaloglás szülte melegét a déli oldalakra merőlegesen eső napsugarak az izzadásig fokozták. Nemsokára elértük a fenyves tenyészetének

felső határát, s a völgy fenekének egy téres helyén, néhány fenyő árnyékában megpihentünk és falatoztunk.

E nap legfőbb eseménye volt találkozásunk a határszéli vámhatósággal, mely egy tizedes és néhány közkatonából áll. Messziről megpillantottunk egy a völgyen keresztben álló és egy más kisebb faépületet; de egészen közel jöttünk ahhoz, anélkül, hogy katonát láttunk volna. Egy paraszt suhancz keresgélt valamit a patakban, kitől megtudtuk, hogy a katona urak benne vannak. Tán védelmi állásba helyezték magukat favárunkban, ennyi fegyveres ember láttára. Elég az hozzá, hogy az említett suhanczot beküldöttük, békés szándékunk kijelentésével; a mire négy darócza öltözött, kiéhezett mezitlábos dorobáncz jelent meg, élükön a tizedessel, a ki megkérdezte hogy mi járatban vagyunk és elkérte utleveleinket. Nyolcz utlevél rendben találtatott, de a kilencediknél, a mely tulajdonképen egy erdőőr eskübizonyítványa volt — mert a szükség törvényt ront — megcsóválta a fejét azon fontos megjegyzéssel, hogy az a többivel nem talál; a mire Abrudbányai barátom a meg nem zavart lelkiismeret biztos hangján, ékes román nyelven bizonyította be, hogy az is utlevél, csak-hogy három hónapra szól, míg a többiek csak két hétre. Erre — kételkedve ugyan — de mégis megnyugodott a vámőr, és az utlevelek számát az utasokéval összehasonlítva, az ügyet bevégeztnek nyilvánította. Most már megkérdezte, hogy nincs-e vámolni valónk? Mire málhánkat megvizsgálta. Egyedül a növénygyűjtő papirok csomagja tünt fel gyanusnak, de miután meggyőztük róla, hogy nem térképek, a podgyászt is rendben lévőnek találta. Erre szilvóriummal és egy-egy pakli dohánynyal megvendégelve, a vámőrök szívélyes bucsut vettek tőlünk. Szegéryeknek elfogyott minden készletük, s néhány napja csak egy-egy rákkal és pisztránggal tengeték életüket.

A délelőtt derült idő borussá változott. Esőtől lehetett tartani. Rosz előjelek a bekövetkezendő időjárásra; mely teljesen megghiusithatná tervünket és visszatérésre kényszerithetne. Okunk volt tehát borus kedélylyel haladni lefelé a már kissé kitágult völgyen, melynek kövel és homokkal kitöltött feneke egészen száraz volt, minthogy a fenebb már jókora patak a kőrom közt teljesen elveszett, hogy alant valahol megszapordva jöjjön elő.

Itt láttuk az erdőhasználat első nyomait, néhány zátonyra vetett rövid tönköt, melyeket a tavasszal le szoktak usztatni, hogy alant drányicza (horonytalan zszindely) készítésére használják fel. Egy darabig a fenyvesekben járva, azon, a következő napok alatt is igazolt tapasztalatra jutottunk, hogy itt az erdő a pásztorok tüze és fejszéje, valamint a tönkusztatás és zszindely-készítés által még alaposabban tönkre van téve, mint nálunk. Pedig Erdélyben is, kiváltképen a községi és magán birtokokon, igen sok helyen alig hagyott valami használható hátra a pásztorok ellenőrizetlen pusztítása és a még most is divatozó rablógazdaság.

(Vége köv.)

Sorbusainkról. *)

Dr. Borbás Vinczétől.

(Folytatás és vége.)

A Sorbus Aria fajának tagosulása Európa délibb vidékein s már hazánkban is abban nyilatkozik, hogy a levél egyközes mellékereinek a száma csökken, a levél nagyságának változatlansága vagy öregbedése mellett is, ennek következtében ugyanolyan nagy vagy nagyobb levéllemezben a kevesebb

*) Ezen értekezésnek rövid kivonata a magy. tud. akadémia mathem. és természettudományi „Értesítő“-jében (szerkeszti dr. K ö n i g Gyula) is megjelent.